

Maltberedning.

i stöp

Man tog det bästa kornet. Det slogs i ett stort kar. Det slogs vatten över. Så fick det stå under vatten ett par dagar. Då tappades vattnet av, Det var ett hål med en tapp i på karet.

Kornet bars upp på vinden. Där lades det i en stor hög och klappades till. Över det lade man säckar eller ett gammalt täcke. Så började det gro, för det blev varmt, När det började gro, tittade de på det. Först kom roten, sedan visen, den delan, som växer i vädret sedan. Visen fick ej bli för lång. När det hade grott lagom, rörde man i det med handen, för det hängde ihop som en kaka. Man gned det mellan handflatorna, så att kakan föll i sär. Sedan kunde det ligga någon dag, för då växte det inte mer. Då var det svalt. Sedan skulle det till malttorkan.

Korn, som inte grodde, kallades båling. Med ålen menade man visen.

Ålen ger i skålen,

men bålingen ger i rösten.

Så brukade man säga. Sedan de hade bryggt dricka, hade de mäskan kvar.. Det kallades röste. Det fick kreaturen.

För det mesta hade varje by sin malttorka. Det var en enkel liten byggnad. Den var murad vid sidorna med tegel eller råsten. En ekeås låg från den ena gaveln till den andra. På den lades plankor. Där var borrat tätt med hål i dem. Vid den ena änden eldades så nära nätt. Eldstaden kallades galten. Så drog värmen upp igenom hålen på maltet. Man eldade gärna med alved., när man torkade malt. Det var, för att drickat skulle bli brunt. Alved blir ju brun. Den som passade maltet, fick ej gå ifrån malttorkan. Det var mest en kvinna. När det knäppte i bräderna, skulle hon upp och vända maltet med händerna. Så knabbade hon till det litet mot bräderna, så att det, som var tårrt, for ner på golvet. Golvet var av tilltrampad lera. De måste torka på maltet i två dygn, stundom tre.

Så kördes det hem i säckar, och förvarades i slutna kärl, annars gick kriften ur det.

De kunde gå till varandra om natten vid malttorkan och sitta och språka och sjunga. Om det var vid vägen, kunde de dansa. De kunde sätta på kaffekitteln därinne. Det var inte roligt att sitta därinne. Där var så förskräckligt rökigt. Men ju mer det rökte, ju brunare blev drickat. Den, som rådde om maltet, bekostade kaffet. Det kunde vara litet kakor och skorpor. Den, som eldade, tyckte det var roligt med litet sällskap. "Nu torkar Ola Måns malt, nu ska vi gå dit och sitta och språka och sjunga," kunde man säga.

De, som inte hade malttorka själva, fick betala 1 krona, 50 öre.

HC 7.

Det var likadant med brytestugan.

Om det var brist på taket, kom de dit med några kärvar Brytestugan låg på vårt område, malttorkan på grannens. "Nu får vi ansa taket på malttorkan", sade han, när det behövdes, och så gick de dit.

Vid mätningen(skiftet) var det avtagit en bit till malttörka och brytestuga.

Brytestugan och linberedning.

Jag kom hit 1898. (till Viggårum). Brytestugan stod i flera år sedan, men den stod länge obegagnad. Det är nu 20 år sedan det bröts lin och torkades i den. En del torkade i bakugnar sedan. Men det är förbjudet nu. Det är eldfarligt.

Brytestugan var välvder av gråsten. Den gick in i backen som en källare. Utanför var det ett skjul, där de stod och bråkade och skäktade. I själva brytestugan sattes pelare på golvet rätt upp. Där lade man åsar. Det kallades för pallen. På den lades linet. Ute vid dörren låg en ugn, som kallades puken. Den var murad av sten och kera. Där pullade de på bränne, duktiga tag, och satte eld på. Det var gärna en karl, som eldade. Det blev förskräckliga hett. I andra änden av brytestugan var det en glugg, där röken gick ut.

Linnet torkades på en natt. Det sattes in på ~~kvällen~~ vällen. De fick ej gå därifrån. Där brukade samlas en del ungdomar i skjulet och dansa och leka ringlekar. De kunde ha litet äpplen och så. Kvinnan i gården kunde gå bort med kaffe på en bricka. De bytte ej folk, när de torkade lin. Om natten när de torrkade, kröp eld^aren någon enda gång in under pallen och kände, om det var torrt. Var det torrt, fick han sluta att elda.

Sedan på morgonen skulle de börja att bryta. Då var där ej eldat men det kunde vara värme i puken ändå.

De bytte hjälp, när de bröt linet, både karlar och fruntimmer.

En tog ut linet. Han tog ett fång, så mycket, som en kunde bryta. på en gång. Där kunde vara 6-7 krossare. De hade särskilda bråkor. De var litet vidare i gapet. Fruntimmer hade mindre sammenbrydelser skavare. De gjorde färdigt, när männen hade krossat. Innan fruntimmren släppte linet, band de om det. Det kallades band. Så räknades dei tjog. Man frågade: "Hur många tjyv lin fick du?" Sedan stoppades det i säckar. Säckarna lades in på pallen, för att linet skulle vara varmt, när de skäktade det. De hade gärna brytestugan i två dagar. Den andra dagen skäktade kvinnorna i skjulet. De hängde upp linet på en skäktefot, och så hade de en skäktekniv.

De gjorde brytegille. Mitt i när de bröt i skjulet, kom de bort med mat till karlarna brännvin, ^{siktebröd} stekt ^{ai} eller någon god sak. Var

HC 7.

och en satt på sin bråka och åt under muntert glam. Vi var ju fulla av skäver och rök. Men man torkade sig bara litet om munnen. När det var brutet, gick man upp till gården. D^A fick man bra mat.

Det var kött och pantofflor., god gröt efteråt med mjölk, kaffe och vetebröd och gökar. Var gillet riktigt bra, kunde där vara speleleman också. "Tack ska du ha för ett bra brytegille," kunde man säga.

De kunde ha skäktehjälp också eller lejde de hjälp. Det brukade vara 8-10 stycken. Så hade de skäktgille. Det gick till på samma sätt som brytegillet. Där var sladder, när de skäktade. Det var bara kvinnor.

Skäktefallet blev grovt garn, mattvarp och så.

Sedan skulle de hägla. Det gjorde de hemma. Då fick de blår. Det de hade kvar sedan var rena tågor. Det kallade de "hörelockar." De spunnos för sig och blev lärftsgarn,

Om det kom någon in i stugan, när de vävde, så brukade de säga: "Högt skäl", och lyfte på benen.

När de hade spunnit och bykt garnet och vävt, skulle räckorna blekas på räckplatsen i solen.

Slåtter och skörd.

De bytte folk litet, annars lejde de. De räfsade ihop höet i strängar och vände det sedan. Karlarna högg, fruntimrena räfsade ihop. Både karlar och fruntimmer räfsade sedan ihop i stackar.

När vi åkte in höet, tog fruntimrena emot på stänget.

Vi hade höföra en tid. En tpar bräder låg ner på en stock. De välte lassen på gården. Den som förde upp det ^{på bräderna} fick lov att vara litet starkare. Han förde upp det med en stake. I änden på staken satt det en bygel. Höbåge, det var ju höföran det. Jag var i Agusagården då vi använde höföra. (Månsson flyttade från Andrarum 1898).

Sedan stackade vi av lassen, så vi välte inte på gårdarna.

Höll de på att arbeta långt ifrån gården, körde vi ut med gröt, mjölk, smör och brög till middagen.

Uppe i Ribbetuared gjorde de slåttergille, "slättagille." Det var i Hörröd. Abullaberga och ett ställe i Huaröd hade ^{också} slåttergille. Då fick folk inte betalt. Det var mest sådana, som hade mycket att slå och ej fick folk på annat sätt, som gjorde slåttergille. Alla var välkomna dit, fruntimrena med räfsa, karlarna med lie. Det skulle vara duktagt med supa och litet bättre mat till frukost, färsker sill kunde de få. Speleman gick före ända till ängen och spelade en marsch. På kvällen kom han med sin klarinett och blåste. Sedan samlades de till dans.

Var det mycket slåtterfolk, delades de in i totar. och fick gå i

flera ängar. Helst ^{va} sette de gubbar i en rote och ungarlar i en. Så samlades de ogifta flickorna till dem och käringarna till gubbarna.

Så var här en höstavisa, som de sjöng, när de gick dit och på kvällen, när de gick därifrån.

Det är så soligt och varmt på näset,
som insjöm famnar med armar blå.
Och grodan hoppar så högt i gräset.
och alle man skola ut och slå.

Var är min slipsten?
Var är min bytta? (De hade vatten med sig ut.)
och mat i "ässjan"?
Ä^R det frågan, om att göra nytta,
Så får vi svettas, innan det tar slut.

O flicka lilla, nu är räfsan färdig.
Ditt namn jag skurit i skaftet in.
Gå ej i bäcken, jag vill dig leda
igenom livet, tills du blir min.

Och vad jag hugger, du räfsar samman.
Det skall vi samla uti ladan in.

Och sen så lever vi i fröjd och gamman,
tills Herren höstar oss båda in.

Det var flera verser, men dem minns jag ej.

När de räfsade ~~fsat~~ upp det sista och körde in, skulle det gärna
vara ett fruntimmer, som räfsade ihop det sista, för att det skul-
lebli kvigkalvar. Det var så i varje socken jag tjänade.

Sedan skulle det vara duktigt gille. Spelemannen skulle spela hel-
la tiden. De hade litet bättre mat än annars, smör, gröt, ost, litet
korv. Efteråt dansade ett par timmar. Sedan var det kaffe med gökar
och sedan dans till ljusan dag.

När de högg säden, kunde de byta ^{folk} någon gång. Annars högg drängar-
na, och fruntimren band. Där det var mera åkrar, lejde de folk.
Karlarna hade dubbelt så mycket betalt som fruntimrena. Det tyck-
te jag var orättvist, så när jag hade Agudagården i Andrarum, gav
jag huggare och bindare lika mycket. Man ställde gärna fyra travar
tillsammans, två på varje sida, så att man kunde köra emellan. När
det var tjugo par på varje sida, var det ett lass.

Man lät gärna litet säd ligga kvar på åkern. Det skulle goavitta
ha. Ta haren var ju en lek. Jag vet inte, hur det gick till. Jag
har hört talas om det.

De tävlade nog. På nyårsdagen gick de i kyrkan. Då travade de
hem, så fort de kunde. Den, som kom först hem, skulle få försrt
bärgat.

HC 7.

När allt var höstat, potatisen också, kunde de ha höstagille för skördefolket. De, som deltagit i skörden, blev bjudna dit någon kväll. Då hade de litet bättre mat än vanligt. De hade spelman på logen, och dansade med traskor och stövlar, både unga och gamla.

När de tog upp potatis, bytte de folk. Då hade de litet päregille. De byttr folk ännu, när de tar upp potatis.

HC 7.

Torvupptagning.

Var och en hade sin del i mossen. När de tog upp torv, bytte de hjälp. De hade var sitt järn och skar upp torvorna med. Fruntimrena slängde upp torven och lade den på torvabörer. Torven sattes upp på tork. De lade bitarna litet snett över varandra (ungefär som fjäll). Var och en hade sin bressla, marken, där torven lades på tork. Sedan skulle torven "kela" den lades i runda "keler", käglor. Där låg den tills den var torr. Då kördes den hem.

När vi arbetade med torven, had vi litet bättre mat. Gröt och smör och mjölk tillmiddag kördes upp med häst och vagn. Till mer-afton var det smör ooh bröd ooh kokt fläsk. Till kvällen hade vi ärtsoppa och kaffe efteråt.

HC 7.

Det är för dyrt att ta upp torv nu. Det kostar för mycket med en karl och den, som rullar. För tre, fyra år sedan skar vi fort-

farnde, men inte så mycket. Men när jag kom hit, hade vi sättugnar

Ostagille.

Det är inte så länge sedan ostagillet gick bort. Det var så, att bönderna gick med mjölk till den, som inte hade ko. Så fick de kaffe och kakor.

De kunde byta ostamjolk också, så att osten kunde bli litet större. Då hade de gille med gaffe och kakor. Det var så där i juli, augusti. Då mjölkar kräken bäst. Osten blev torr, om man gjorde den dm.

Det var vanligt med ost och bröd och litet smör till merafton. Tillhöstafolket skulle det vara mycket ost.

I vart enda hem hade de ett stort ostakar, prästostakat. Det var fyrkantigt och bra stort. Det var så, att de kunde trycka bokstäver. Ost ingick i prästens lön.

Timmerkörning.

Det var liksom en plikt att köra timmer från järnvägsstationerna när någon skulle bygga. Sedan det belv timmer i markerna, hjälpte man till att köra hem det därifrån.

HC 7.

ACC. NR M. 11317 ://.
Sockenjakt.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

I nästan varje by fanns det ett jaktlag. Där var en jägare, och han ringade räven. Han gick omkring, så han kunde se, hur han låg. Räven går aldrig upp på dagen, om han ej blir störd. I Buus och här i Viggarrum hade vi en jägare. När han hade ringat räven, gick han till byn, och sade: "Nu har jag ringat räven där och där. Nu får ni ut." Alla karlar, som kunde gå, gingo. Jägarna ställdes vid densidan, där vädret kom ifrån. Räven är känslig för väder. De andre stod runt omkring. De kallades skrikare. Jägaren som hade ringat, gav tecken till den första att skrika. Så skrek de alla. Det blev ett förskräckligt hallå, och så slög de med käppar. Räven gick ditåt, där jägarna stod. De skrek ej. Räven togs till byn, och sedan hade de rävagille. Naturligtvis hade de brännvin, det bjöds allteftersom räven kostade. Om räven kostade 20 kronor, kunde det bli 3-4 liter brännvin. Det var jägaren, som skulle betala. En släppte till brännvinet som lån, så fick han betala, när han fått betalt för räven. Så skulle de ha tilltugg. Det var en tillrik salt sill, bröd litet kaffe, så att det blev gökar, men inte kakor till kaffet. Det var bara karlarna, som var med på gillet. Nästa räv de tog, var de på nästa ställe. Så det blev så många gillen som karlar. När det sedan kom andra kvinnor till byn, började de bjuda på andra rätter. Det kunde vara köttbullar och annat

HC 7.

ACC. N:R M. 11317 212.

gott. Och så skulle de överflygla varandra. Alla kan gå med på
jakt nu också. Jägaren kan någon gång bjuda på kaffe och gök.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Bakning.

Här fanns bakugnar, som det gick in 20-25 kakor i . Ugnarna var runda.

När det skulle sättas i dag, som de sade, slog de kokhett vatten på mjölet. Så hade de ett stycke rå deg, surdeg, som de rörde ut i junkigt vatten och satte till degaen. Det kände häna, att de fick gå och låna surdeg av någon annan.

Det var likadom, att de lånade värme. På kvällen brukade de röra ihop glöden i en liten hög och klappa ihop aska på. Om alla glöderna var nerbrända på morgonen, fickde gå till grannen och få glöd. Sedan hade de svavelstickor. Det är väl en 80 år sedan de kom bort. Det var, för att pigor använde dem att fördriva foster med.

När de ältade defen, stod de en vid var ände av tråget.

De hade ett ordspråk om de, som inte kunde slå upp kakor. "Hor (var) kaga ä sin kona lik", sade de, närkakorna blev vinda.

Jag såg, när min mor täppte igen dörren till bakugnen. När hon lågt in dem sista brödkakn, lyfte hon grisslan i en båge framför ugnen och sade: "Må vår Herre lägga sin välsignelse."

Brödet skulle stå inne i två timmar. Man provade värmen, innan man satte in det. De tog en brandstake och gned med den mot ärnen. Gnistrade det då var ugnen varm. De eldade inte i hela ugnen på en gång. De började vid ena sidan, och sedan flyttade de den. Ugnen skulle bli jämnt varm.

Malning.

De kunde inte mala säden, utan att den var riktigt torr. De torkade den i bakugnen. En glytt öste ut den i en korg, och en äldre tog emot och lade den i en säck. Botten, ärnen, fejjades med en gåsvinge. Det kunde vara aska i det sista. Då siktades det. Mor sade till glyttarna: "Fejja rent, glyttar, för ni har nio synder för vart korn ni inte fejjar ut." Men när det led fram på våarna, blev säden torr på magasinet. Havre och korn torkades också i ugnen. Det skulle malas till svinen. Om säden inte var riktigt torr kunde kvarnen klinas. Möllaren fick ett besvär med att hacka den från kvarnstenarna. Han kunde säga: "Din säd är inte torr, du får ta hem den igen och torka den bättre. Jag kan inte mala den." Innan markerna blev utdikade, kunde de ju ha någon skvaltkvarn. Så hade de handkvarnar i varenda gård, med stegar och stake. På dem malde de mest malt, som skulle krossas.

Man kokade gröt av korngryn. Man kastade säden på en loge. De stridaste kornen kom fram. Dem tog man till möllaren. Hans log kornet på en kvarn, som hette skala. Det var en sten med en plåtkant omkring. Den snurrade runt så fort, att skalen slogs av mot kanten. Sedan skulle säden på harpan, så att skalen kom bort. Därefter krossades kornet litet.

Korngrynsgröt koktes på mjölk. Risgröt hade man mycket sällan. Det var bara till jul. Bovetegröt var förnäm gröt. De gryne n

ACC. N:R M. 11317 :/57.

gick det fort att koka. Det var mycket gott. Grynen hade svarta skal och vitbrun kärna. Det var mycket kinkigt att odla bovete. De skulle sås sent, så att de inte frös. Djuren äter ej halm av bovete.

Av potatismjöl, kokade man välling.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Måltider och bordsböner.

Om morgnarna fick de "mornbrö". Det fick de, så fort de kom upp ur sängen. Det låg i ordning på bordet, bröd och ost eller ett stycke fläsk, en fettamad eller en smörmad, smörgås. Det tog de och åt på vägen ut.

Klockan 8 var det frukost, stekt potatis och drickablandning.

Middag var klockan 12. Då var det ärtsoppa eller någoan annan soppa, eller också gröt. Ärtsoppa koktes gärna till två gånger, men pantofflesoppa var ej god värmd. Husmodern delte ut ett stycke kött till var och en. De fick inte ta själva. Köttet lades på ler tallrikar. Soppan eller gröten åt de ur samma skål med hornsked eller träsked.

Merafton var det klockan 5. Då hade man gärna bröd och ost.

Till kvällsmat hade man pantoffler, som doppades i mjölk. Det stod kall mjölk i en eller två skålar på bordet alltefter, hur många man var. Skinnet kade man på bordet, när man skallade potatisen.

Bröd var där alltid på bordet. Husmodern eller drängen skar bröd. Han var ju starkast.

När vi hade höstafolk, hade vi gröt till middag med smörhåla. Smörhåla hade vi inte råd till annars.

Husbonden och moran satt vid vid bordsänden, Fruntimmer och pi

ACC. N:R M. 11317

217

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

gor satt vid denena sidan och drängarna vid den andra. Alla fick sitta vid bordet.

I vanliga fall bad man alltid bordsbön. När det var höstafolk, var det så mycket stöj och bråk, så då gjorde man det inte. Det fanns flera bordsböner.

Allas ögon lita till dig Herre allsmäktig.

Giv oss mat i rättan tid.

Och allt vad levande mättar du till behaglighet.

Ära vare fadern och sonen och den helige ande i tid och evighet. Amen.

Gud, med en nödtorftig spis,

du oss styrker här i livet.

Låt oss njuta, vad du givet,
måttligt och ditt namn till pris.

I Jesu namn gå vi till bords,

äta dricka på Guds ord.

Gud till ära, oss till gagn

få vi mat i Jesu namn.

Fattiga bad gärna denna bönen.

När jag mig kan äta mätt
utan någon krämpa,
låter jag en ringa rätt
all min vällust dämpa.
Bättre med ett stycke bröd,
när man hälsan äger,
än som guld i överflöd,
men på smärtans väger. *(läger?)*

Har jag mitt bröd med mitt salt däruppå,
är jag så nöjd med, vad där blir över.
Och till Gud min tacksägelse går.
Den, som ej begär, mer än Gud beskär,
mer än Gud beskär,
rik ock lycksalig för alla han är.

Välsigna oss Herre Gud, himmelska fader, och dessa
dina gåvor,
som vi till kroppens nödtorft undfått haver.
Och giv, att som vår kropp av denna spis styrkt
bliver,

ACC. N:R M. 11317 : 19 .

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

så vår själ av ditt helga ord
må styrkt och vederkvickt vara.
Genom din son Jesus Kristus . Amen.

För mat och dryck dig vare lov.
Giv mig all tro att hålla dina bud..
Ära vare fadern och sonen och den helige ande
i tid och evighet. Amen.

Det var egentligen barn, som läste bordsbönen. Annars gjorde
husfadern det.